Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

DGOBDR-DenB-Democratie
Verkiezingen

Onze referentie
2026-0000191768

bijlage

Reactie op adviezen aan BZK over de gemeenteraadsverkiezing op 18 maart 2026

Bijlage nummer	2
Horend bij	Evaluatie verkiezingen en inzet weerbare democratische rechtsstaat
Datum	2 juli 2026
Onze referentie	2026-0000191768

Naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezing op 18 maart 2026 (GR26) hebben de Kiesraad, de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken (NVVB) en Ieder(in) een advies opgesteld aan het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Daarnaast heeft de stichting Justice for Prosperity in het rapport 'Gemeenteraadsverkiezingen 2026: Een verstoord speelveld' aanbevelingen gedaan aan het ministerie van BZK. In deze bijlage ga ik puntsgewijs in op de adviezen.

1. Kiesraad

1	Geef vertegenwoordigende organen enig kader mee ten aanzien van omstandigheden die kunnen leiden tot een herstemming. De Kiesraad denkt hier graag in mee, ook gezien zijn taak om eventueel een advies tot herstemming uit te brengen.	Ik steun het advies van de Kiesraad. In de kabinetsreactie op de voorlichting van de Raad van State over geschilbeslechting heb ik het belang van een toetsingskader geschetst.[1] Ik betrek de Kiesraad bij de uitwerking van dit kader.
2	De Kiesraad neemt de ervaringen met de termijn voor de organisatie van de herstemming mee in zijn advies over een versnelling van het verkiezingsproces, dat naar verwachting dit najaar zal verschijnen.	Ik steun het voornemen van de Kiesraad om deze termijn mee te nemen in het advies over versnelling van het verkiezingsproces. In mijn reactie op dat advies reageer ik ook op de termijn voor de organisatie van een herstemming.
3	De Kiesraad gaat in gesprek met gemeenten, de verschillende ketenpartners, zoals de Rijksdienst voor Identiteitsgegevens (RvIG) en de IND, en de betrokken leveranciers van gemeenten om te komen tot een verbetering van het proces rondom kiezersregistratie. De Kiesraad verzoekt het	Ik vind het positief dat de Kiesraad met de verschillende betrokkenen in gesprek gaat over het proces rondom kiezersregistratie. Eventuele nadere kaders voor gemeenten kunnen ook onderdeel zijn van

[1] Kamerstukken II 2025/26, 35165, nr. 99, p. 2, 9.

	ministerie van BZK om te onderzoeken of het mogelijk is om nadere kaders in hoofdstuk D op te nemen, zodat de Kieswet en het Kiesbesluit meer richting aan gemeenten geven bij de uitoefening van hun taken rondom kiezersselectie.	dat gesprek. Nadat de Kiesraad deze gesprekken heeft afgerond, ga ik met de Kiesraad in gesprek over de conclusies van deze gesprekken.
4	Beperk het aantal volmachten tot één volmacht per persoon. Indien de minister dit advies niet overneemt, raadt de Kiesraad aan om alternatieven te wegen. Bijvoorbeeld het afschaffen van de onderhandse optie tot volmachtverlening.	Beperkingen van de mogelijkheid om bij volmacht te stemmen kunnen grote gevolgen hebben voor de toegankelijkheid van verkiezingen, met name voor kiezers die door ziekte, verblijf elders of een beperking niet zelf hun stem kunnen uitbrengen. Het volmachtinstrument vervult voor deze groep een belangrijke functie. Er is wél aanleiding om te bezien of aanvullende waarborgen binnen het huidige volmachtstelsel wenselijk zijn. Op dit moment is nader onderzoek nodig om goed te kunnen beoordelen óf en welke aanvullende maatregelen daadwerkelijk noodzakelijk zijn om het ronselen van volmachten te voorkomen. Ik informeer uw Kamer in het najaar over de opzet van dit onderzoek.
5	Onderzoek of de strafmaat voor het ronselen van volmachtstemmen moet worden verhoogd naar minimaal 1 jaar vrijheidsstraf. Of om te onderzoeken of ontzetting uit het (passief) kiesrecht mogelijk is bij alle of meerdere kiesdelicten, ongeacht de daarvoor geldende strafmaat.	Hoewel het ronselen van volmachten een inbreuk vormt op het vertrouwen in onze democratie en onmiskenbaar kwalijk is, wordt deze strafbare gedraging als minder ernstig gezien dan bijvoorbeeld het vervalsen van verkiezingsbescheiden, omdat de reikwijdte van ronselen in kwantitatief opzicht beperkt is. Men kan namelijk niet meer dan twee volmachtstemmen per persoon uitbrengen. Het vervalsen van verkiezingsbescheiden

		daarentegen leidt tot grootschalige manipulatie van het verkiezingsproces. Het zou dan ook te ver gaan om de maximumstraf voor ronselen nog verder te verhogen naar één jaar, de minimumstraf voor delicten waarbij tevens ontzetting uit het kiesrecht kan worden opgelegd, en op te nemen in het rijtje van zeer ernstige strafbare feiten waarbij ontzetting uit het kiesrecht mogelijk is.

2. NVVB

1	Over de nieuwe uitslagensoftware Abacus: - De huidige omweg van EML naar CSV via externe tools is foutgevoelig. Een integrale exportfunctionaliteit binnen Abacus is noodzakelijk. - De persoonlijke begeleiding zoals nu bij de 14 deelnemende gemeenten heeft plaatsgevonden is bij een landelijke uitrol niet mogelijk. Daarom verzoekt de NVVB om een gedegen opleidingsplan en een strategie om te komen tot een succesvolle landelijke uitrol.	De eerste inzet van de nieuwe uitslagsoftware Abacus bij de gemeenteraadsverkiezingen is, onder begeleiding van de Kiesraad, zeer goed verlopen. In alle veertien gemeenten is Abacus succesvol ingezet. De adviezen van de NVVB voor de landelijke uitrol van Abacus zullen worden gedeeld met de Kiesraad.
2	Ten behoeve van de selectie niet-Nederlandse kiesgerechtigden: - Zorg met een wetswijziging voor een betere aansluiting tussen de Kieswet en de Basisregistratie Personen (BRP). Het advies is om uit te gaan van een geldige verblijfstitel op de peildatum, gecombineerd met vijf jaar onafgebroken verblijf. - Ontwikkel een gestandaardiseerd proces in samenwerking met softwareleveranciers, de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND), de Rijksdienst voor Identiteitsgegevens en gemeenten. Daarnaast is een snelle verificatieroute bij de IND nodig voor twijfelgevallen ('uitvallijsten').	Het is van belang dat gemeenten de juiste selectie van kiesgerechtigden kunnen maken. De Kiesraad heeft in zijn evaluatieadvies aangekondigd in gesprek te gaan met gemeenten en softwareleveranciers over het proces van de selectie van kiesgerechtigden en of en hoe dit verbeterd kan worden. Deze aanbevelingen kunnen onderdeel zijn van dit gesprek.

3	De doorlooptijd van de beroepsprocedure bij de Raad van State bij de kandidaatstelling leidt tot knelpunten: - Drukkerijen kunnen pas starten na definitieve goedkeuring. Omdat de zekerheid over de definitieve kandidatenlijsten uitbleef tot maandag 16 februari, konden de drukkers pas vanaf dat moment aan de slag. Deze vertraging bij het onherroepelijk vaststellen van de lijsten brengt de tijdige levering van materialen in gevaar. - Het gebrek aan tijdige informatie tot na het weekend zorgt voor onnodige stagnatie en onrust bij gemeentelijke organisaties.	Belanghebbenden kunnen bij de Raad van State in beroep gaan tegen het besluit van het centraal stembureau over het vaststellen van de kandidatenlijsten. Pas na uitspraak van de Raad van State is de kandidatenlijst definitief en kan het stembiljet worden geproduceerd. Voor de productie en verspreiding is beperkt tijd, terwijl dit een grote landelijke operatie is. Dit is bij elke verkiezing zo. Bij gemeenteraadsverkiezingen zijn er heel veel verschillende kandidatenlijsten waartegen in beroep kan worden gegaan, wat dit proces nog ingewikkelder maakt. Dit is op zichzelf geen aanleiding om deze procedures aan te passen, het belang van zorgvuldigheid en de mogelijkheid in beroep te gaan weegt zwaar. Goede en tijdige communicatie is wel altijd van belang. De Kiesraad heeft in zijn evaluatieadvies aangekondigd in gesprek te gaan met gemeenten en leveranciers en daarbij ook het proces van de beroepsprocedure van de Raad van State te betrekken. Deze aanbevelingen kunnen onderdeel zijn van dat gesprek.
4	Aandachtspunten voor het experiment met een nieuw stembiljet: - De NVVB signaleert dat het percentage ongeldige stemmen door het kiezen van een 'te hoog' (niet-bestaand) kandidaatsnummer een punt van zorg blijft. Om de stem van de kiezer te behouden, pleit de NVVB voor een wettelijke aanpassing: een stem op een niet-bestaand nummer binnen een lijst	Naar aanleiding van de resultaten van de evaluatie van de experimenten tijdens de GR26 heb ik besloten om het Experimentenbesluit nieuwe stembiljetten aan te passen om stemmen die worden uitgebracht op een niet-bestaande kandidaat toe te kennen aan de lijsttrekker van de betreffende partij.

	wordt automatisch toegekend aan de lijsttrekker. - In gemeenten die voor de derde keer meedoen, ervaren kiezers het biljet inmiddels als 'normaal'. De sterke nadruk in de campagne op het "nieuwe" karakter wekte bij hen de indruk dat er wéér een ander model werd geïntroduceerd. Een uniforme, landelijke campagne zal naar verwachting bijdragen aan een eenduidig beeld en een (nog) beter gebruik van dit model tijdens de landelijke invoering ervan.	Ik betrek de genoemde punten in de doorontwikkeling van de communicatie- en voorlichtingsmiddelen over stemmen met het nieuwe stembiljet richting de PS/WS27.
5	Betreffende de productie en distributie van stembiljetten, vraagt de NVVB om: - Afspraken met drukkerijen: Producenten moeten garanderen dat partijen stembiljetten strikt gescheiden blijven. De verantwoordelijkheid voor de juistheid van de levering ligt bij de producent. - Verbeterde controlemogelijkheid: Pas de opmaak van de achterzijde aan. Door het contrast te verhogen en de gemeentenaam of kieskring duidelijk te vermelden, wordt een snelle visuele controle door stembureauleden wél mogelijk.	De gemeenten zijn opdrachtgevers van drukkerijen en kunnen dus afspraken met hen maken. Wel vragen de Kiesraad en het ministerie van BZK hier in hun evaluaties en contacten met drukkers aandacht voor. Stembiljetten van verschillende kieskringen zijn al afwijkend, door vermelding op het stembiljet van de betreffende kieskring. Ik ben voornemens nog een extra visueel element aan de specificaties van het stembiljet toe te voegen bij de volgende verkiezingen. Dit moet de genoemde controle vergemakkelijken.
6	Ten aanzien van de postbezorging en bereikbaarheid, verzoekt de NVVB de minister om: - Een specifiek 'verkiezingsprotocol' met PostNL waarbij verkiezingspost een voorrangsstatus krijgt, zodat de bezorging binnen de wettelijke termijnen, zoals opgenomen in de Kieswet, gegarandeerd is en niet afhankelijk is van reguliere poststromen. - Compensatie van extra kosten (zoals koeriers) die gemeenten maken.	Er zijn opnieuw miljoenen stempassen en kandidatenlijsten verstuurd aan kiezers. Dit omvangrijke proces is voor het overgrote deel goed verlopen, dankzij de grote inzet van de hele verkiezingsketen. Er zijn echter gevallen geweest waarbij er iets misging in de bezorging, zoals de NVVB signaleert. Waar dit is gebeurd hebben gemeenten naar oplossingen gezocht,

	- Versnelling van de transitie naar digitale alternatieven, zoals een online portaal voor volmachten. - De NVVB steunt de huidige verkenning van de Kiesraad om de wettelijke termijnen in het verkiezingsproces te herzien. De huidige termijnen bieden te weinig buffer voor de complexe logistiek van nu. De NVVB pleit daarom voor een herziening van de tijdlijnen, zodat de druk op gemeenten afneemt en de kwaliteit van het proces gewaarborgd blijft.	bijvoorbeeld door vervangende stempassen te sturen, en hierover gesproken met PostNL. Voor de aanvragen voor vervangende stempassen, kiezerspassen en schriftelijke volmachten in de laatste dagen hebben gemeenten soms alternatieve bezorgwijzen gebruikt die voor hen tot extra kosten leidden. De bezorging van deze laat aangevraagde passen is een aandachtspunt. Daarom wil ik de aanvraagtermijn voor schriftelijke aanvragen naar voren halen, zoals eerder geadviseerd door de Kiesraad en NVVB. Zo is er meer tijd voor de bezorging. Deze wijziging heb ik meegenomen in het voorstel voor de Wet stroomlijning verkiezingsproces. Een kiezer kan dan nog steeds een pas ophalen bij de gemeente tot 12.00 uur de dag voor de verkiezing. Deze wijziging zou extra kosten voor gemeenten moeten voorkomen. Ik ben niet voornemens om de aanvraag voor een schriftelijke volmacht te digitaliseren. Het staat gemeenten vrij om bijvoorbeeld een eigen online portaal op hun website in te richten waarop het formulier voor de schriftelijke volmacht ingeleverd kan worden. In de Wet stroomlijning verkiezingsproces wordt digitale legitimatie bij aanvraagprocessen voor bijvoorbeeld een vervangende stempas en kiezerspas in de Kieswet mogelijk gemaakt.

3. Rapport Onbeperkt Stemmen – Ieder(in)
De adviezen in de rapportage van het Meldpunt Onbeperkt Stemmen komen overeen met de adviezen die zijn gegeven naar aanleiding van de Tweede Kamerverkiezingen op 29 oktober 2025. Een reactie op de adviezen is opgenomen in bijlage 1.

In het algemeen zie ik een positieve ontwikkeling op het gebied van toegankelijkheid. Uit het Kiezersonderzoek blijkt dat 99% van de kiezers geen problemen ervoer met de toegankelijkheid van stemlokalen of het stemmen; de weinige knelpunten waren meestal klein. Ook het Meldpunt onbeperkt stemmen van Ieder(in) laat een overwegend positief beeld zien: 49% van de meldingen was positief, 30% negatief en 22% neutraal - een verbetering ten opzichte van de TK25. [2] De meeste meldingen bij GR26 gingen over de toegankelijkheid van het stemlokaal, het stembiljet en hulp en informatie door stembureauleden.

Tegelijkertijd toont een steekproef van de Kiesraad aan dat de fysieke toegankelijkheid achterblijft: 65% van de stemlokalen voldoet niet (volledig) aan de criteria voor toegankelijke stembureaus en slechts 5% is volledig toegankelijk.[3] Dit is een verbetering (enkele procenten) ten opzichte van eerdere verkiezingen.

De ervaringen zijn dus overwegend positief, maar verdere verbetering blijft nodig. Het Actieplan Toegankelijk Stemmen, opgesteld door BZK, de Kiesraad, VNG en NVVB en in samenwerking met belangenorganisaties en ervaringsdeskundigen, moet hieraan bijdragen.[4] De voortgang wordt gemeten via een nulmeting (2024) en een vervolgmeting in 2027.

4. Justice for Prosperity. Gemeenteraadsverkiezingen 2026: Een verstoord speelveld
Advies 1:
Handhaaf de Verordening Politieke Reclame en verbeter de voorlichting. De Autoriteit Persoonsgegevens (AP), het Commissariaat voor de Media (CvdM) en, waar relevant, de Autoriteit Consument en Markt (ACM) zouden in aanloop naar volgende verkiezingen zichtbaarder en consistenter kunnen optreden tegen overtredingen van de Verordening Politieke Reclame (VPR).

Reactie op advies 1:
Europese verordening inzake transparantie en gerichte politieke reclame
Per 10 oktober 2025 is de Europese verordening inzake transparantie en gerichte politieke reclame van toepassing. Politieke reclame moet nu als zodanig gelabeld zijn en voorzien van een bijbehorende transparantieverklaring. Dit maakt transparant wanneer er sprake is van politieke reclame en helpt burgers om politieke reclame te herkennen. Daarnaast introduceert de verordening regels voor het gericht aanbieden van politieke reclame op basis van persoonsgegevens. Dit beschermt hen tegen onrechtmatig gebruik van hun persoonsgegevens. De wet

[2] De rapportages zijn meegezonden in bijlage 6 (TK25) en 12 (GR26).
[3] De Steekproef toegankelijkheid stemlokalen is meegezonden in bijlage 10.
[4] Kamerstukken II, 2024/25, 35165, nr. 89.

die uitvoering geeft aan deze verordening in Nederland heb ik op 13 april jl. bij uw Kamer ingediend.[5]

Nederland heeft sinds het van toepassing worden van de verordening twee verkiezingen gehouden: een nationale parlementsverkiezing op 29 oktober 2025 en gemeenteraadsverkiezingen op 18 maart jl. Daarmee heeft Nederland in korte tijd veel relevante ervaring opgedaan met de praktische uitwerking van de regels uit de verordening. Veel politieke reclame in Nederland is tijdens de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen gelabeld en er wordt beperkt gerichte reclame verspreid door Nederlandse uitgevers van politieke reclame. Tegelijkertijd hoor ik van politieke partijen, brancheorganisaties en marktpartijen dat de verordening complex is en dat de uitvoeringslasten hoog zijn. Het Commissariaat voor de Media- (hierna: het Commissariaat), beoogd toezichthouder onder de verordening, heeft geconstateerd dat labels vaak nog niet conform de regels uit de verordening zijn en dat ook niet altijd een transparantieverklaring is ingevuld. Het Commissariaat heeft rond de gemeenteraadsverkiezingen daarom gericht (vooral) uitgevers van politieke reclame geïnformeerd over de verplichtingen die volgen uit de verordening. De komende periode wordt bezien of er aanvullende voorlichting nodig is.

Politieke reclame en grote platformen
In reactie op het van toepassing worden van deze regelgeving hebben enkele grote bedrijven, zoals Meta (Instagram, Facebook) en Alphabet (Google, Youtube), besloten betaalde politieke advertenties te weren van hun platformen. Ik wil benadrukken dat dit besluit niet volgt uit de nieuwe Europese regels.

De onderzoekers van Justice for Prosperity hebben in de periode voorafgaand aan de Gemeenteraadsverkiezingen van 18 maart jl. toch op verschillende grote platforms politieke reclame gevonden, ondanks het door bedrijven zelf ingestelde verbod. Dit is op zichzelf al kwalijk omdat het verbod hiermee onevenwichtig wordt gehandhaafd en er zodoende geen gelijke mogelijkheden zijn voor politieke partijen om op deze manier reclame te verspreiden. Bovendien voldeed deze reclame niet aan de verplichtingen uit de verordening. De Autoriteit Persoonsgegevens heeft in deze periode dan ook waarschuwingsbrieven gestuurd aan politieke partijen die online politieke reclame verspreidden die niet aan de regels voldeed.

De handelingsopties voor Nederland zijn bij deze overtredingen beperkt. Volgens de verordening vallen internationaal opererende bedrijven onder het toezicht van het land waar zij hun hoofdvestiging hebben. Voor veel grote platformen is dit Ierland. Voorafgaand aan de verkiezingen heeft mijn ministerie daarom een bezoek gebracht aan de Ierse toezichthouder en enkele grote platformen om in gesprek te gaan over hun rol bij vrije en eerlijke verkiezingen. Grote platformen hebben, gezien hun omvang, een bijzondere verantwoordelijkheid. Daarom is het

[5] Ik heb uw Kamer eerder bij brief geïnformeerd over de uitvoering in Nederland. Zie daarvoor: Kamerstukken II, 25/26, 36 013, nr. 5. Ook heb ik uw Kamer op verzoek eerder geïnformeerd over de voorlichting over de regels uit de verordening in aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen. Zie daarvoor: Kamerstukken II, 25/26, 35165-107.

belangrijk dat zij zich aan Europese regels houden. Hierover ben ik ook met de Europese Commissie in gesprek. Het Commissariaat is hierover ook in gesprek met de Ierse toezichthouder en deelt signalen en onderzoeksresultaten vanuit Nederland, zoals het onderzoek van Justice for Prosperity met hen.

Onder de DSA zijn online platforms verplicht om hun eigen voorwaarden zorgvuldig, objectief en evenredig uit te voeren, met gepaste aandacht voor de rechten van alle betrokkenen. Zeer grote online platforms moeten bovendien maatregelen nemen tegen systeemrisico's van hun diensten, zoals negatieve effecten op verkiezingsprocessen. Het is twijfelachtig of aan die verplichtingen voldaan wordt indien een verbod op politieke advertenties niet consequent ten aanzien van alle politieke partijen en advertenties wordt gehandhaafd. Het is aan de bevoegde toezichthouders om hierop toezicht te houden. Voor zeer grote online platforms onder de DSA is dat primair de Europese Commissie.

Wet op de politieke partijen
In de gevraagde kabinetsreactie op dit rapport is verzocht om in te gaan op de gevolgen voor het wetsvoorstel Wet op de politieke partijen (Wpp), dat thans aanhangig is bij uw Kamer. Vanwege het streven naar maximale harmonisatie van de regels uit de verordening tussen lidstaten, zijn de mogelijkheden voor het stellen van additionele regels beperkt. Bovendien moet de toepassing van de verordening nog vorm krijgen in de praktijk. Daarom acht ik het niet nodig de Wpp op dit punt te wijzigen.

Advies 2:
Ondersteun lokale bestuurders bij georganiseerde intimidatie. De bestaande instrumenten, waaronder het programma Weerbaar Bestuur en het Netwerk Weerbaar Bestuur, zijn grotendeels gericht op individuele bedreigingen of incidenten. De druk die in de casus in de rapportage zichtbaar wordt, heeft echter een ander karakter: gecoördineerde netwerken die gelijktijdig digitale en fysieke druk uitoefenen op lokale besluitvormers. Gemeenten zouden daarom beter moeten kunnen rekenen op passende ondersteuning wanneer raadsvergaderingen of bestuurlijke trajecten het doelwit worden van georganiseerde intimidatie. Daarbij valt te denken aan heldere veiligheidsprotocollen, laagdrempelige juridische ondersteuning, en duidelijke afspraken over signalering, opschaling en bescherming wanneer druk vanuit online en offline netwerken samenkomt rond lokale besluitvorming.

Reactie op advies 2:
Het is onacceptabel dat bestuurders en volksvertegenwoordigers te maken krijgen met agressie, intimidatie en bedreiging.

Het Netwerk Weerbaar Bestuur, waar mijn ministerie onderdeel van is, biedt politieke ambtsdragers ondersteuning bij incidenten. Zo kunnen zij een beroep doen op het Ondersteuningsteam Weerbaar Bestuur voor bijstand en advies. Zij kunnen een beveiligingsadvies aanvragen bij het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid, om hun eigen weerbaarheid in de werk- en privésfeer te vergroten. Zij kunnen steun krijgen bij het omgaan met online agressie en intimidatie.

Daarnaast heeft mijn ministerie het afgelopen jaar in totaal zes miljoen euro vrijgemaakt voor het leernetwerk veilig vergaderen. Mijn ministerie faciliteert dit leernetwerk van ruim zestig gemeenten en provincies onder meer om kennis te delen over het veilig organiseren van vergaderingen en bijeenkomsten over beladen thema's. In dit netwerk worden beste praktijken rondom veiligheidsprotocollen, afspraken binnen de veiligheidsdriehoek en benodigde veiligheidsmaatregelen gedeeld. De resultaten van dit netwerk worden verzameld en breed verspreid. Zo zorgen we ervoor dat het democratische debat ongehinderd doorgang kan vinden.

Daarbij zorgen wij dat daders niet ongestraft wegkomen met hun daden. Ik ben in gesprek met de politie, het Openbaar Ministerie (OM), de beroepsverenigingen en de minister van Justitie en Veiligheid over het verbeteren van veiligheidsmaatregelen en de opvolging van aangiftes over agressie, bedreiging en intimidatie van (kandidaat-)politici. De minister van Justitie en Veiligheid is bezig om aangifte doen makkelijker te maken. Doe aangifte is dan ook mijn oproep aan degenen die onrecht wordt aangedaan.

Er zijn daarnaast maatregelen (Eenduidige Landelijke Afspraken – ELA) getroffen om daders sneller aan te pakken als politici slachtoffer zijn (met prioriteit aangiftes behandelen door politie en het OM). Net zoals dat het geval is bij ambulancepersoneel of andere hulpverleners als zij slachtoffer zijn.

Advies 3:
Versterk de signaleringscapaciteit van desinformatie, gecoördineerde verspreiding en buitenlandse beïnvloeding, vooral rond verkiezingen. Richt een duurzame signaleringsstructuur in, die proactief, deskundig en voldoende breed is, zodat losse signalen in samenhang kunnen worden herkend als onderdeel van een groter patroon. De signalering zou zich moeten richten op technische en gedragsmatige indicatoren, zoals onnatuurlijke publicatiepatronen, verdachte amplificatie en gecoördineerde verspreiding, en niet op de inhoud van (politieke) opvattingen. Die capaciteit hoeft bovendien niet uitsluitend binnen de overheid te worden georganiseerd. Juist ook onafhankelijke organisaties in het maatschappelijk middenveld moeten in staat blijven om eigenstandig te signaleren en te onderzoeken.

Reactie op advies 3:
In mijn brief aan de Kamer reageer ik op dit advies (paragraaf 2). In deze reactie ga ik in op mijn aanpak rond de oprichting van een organisatie die buitenlandse informatiemanipulatie en inmenging (Foreign Information Manipulation and Interference, 'FIMI') structureel kan detecteren.

Advies 4:
Versterk kritisch denkvermogen, mediawijsheid en maatschappelijke weerbaarheid. Kritisch denkvermogen en mediawijsheid verdienen een stevigere plaats in het onderwijs, van primair onderwijs tot volwasseneneducatie. Daarbij zou het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), in samenhang met de verdere uitwerking van digitale geletterdheid en burgerschap, expliciet

aandacht kunnen geven aan het herkennen van misleidende bronnen, gemanipuleerd beeldmateriaal, nagemaakte nieuwsmerken en gecoördineerde online-campagnes. Rond verkiezingen zouden gerichte publiekscampagnes hierop kunnen aansluiten, zodat burgers niet alleen in algemene zin weerbaarder worden, maar ook concreet worden gewezen op technieken en narratieven die zich eerder of elders al hebben gemanifesteerd.

Tot slot verdient het aanbeveling om periodiek te onderzoeken in hoeverre de Nederlandse bevolking desinformatie, misleidende bronpresentatie en gecoördineerde verspreiding herkent. Zulke metingen bieden een referentiepunt om de effectiviteit van beleid en voorlichting te beoordelen en waar nodig bij te sturen.

Reactie op advies 4:
In mijn brief aan de Kamer reageer ik op dit advies (paragraaf 2). In deze paragraaf ga ik in op het onderzoek naar de impact van desinformatie op de Nederlandse democratische rechtsstaat. Daar omschrijf ik ook dat ik in het najaar uw Kamer informeer over dit onderzoek en de mate waarin desinformatie wordt herkend.